

Nr 380

Av herr Ståhl, om en aktiv samhällsplanering av glesbygder.

Samhällsplanering och lokalisering har under de senaste åren blivit lösenord för att inte säga modeord i vårt svenska samhällsliv. Alla som sysslar med någon form av offentlig verksamhet, i förtroende- eller tjänsteställning, har hörjat att alltmer tänka i denna nya form av planering, som på något sätt och av orsaker som här inte behöver diskuteras, kommit att ställa t. o. m. den tidigare ideologien om »planhushållning» i skuggan. Planeringsråd har numera inrättats för olika verksamhetsuppgifter i Kungl. Maj:ts kansli, och liknande instanser har tillskapats i många av de centrala ämbetsverken såväl för deras utåtriktade uppgifter som för planläggning av verkens egna funktioner. De affärsdrivande statliga verken har också i detta avseende sökt följa de enskilda större företagen tätt i spåren. På riksplanet finns numera planläggande organ i ett antal och med uppgifter som knappast kan räknas eller sammanfattas.

Även inom vår regionala förvaltning har intresset och uppmärksamheten alltmer skjutit samhällsplaneringen inom regionen i förgrunden. Såväl länsstyrelserna som övriga mer fackbetonade länsorgan har i växande utsträckning tillförts tjänstemän för planerande uppgifter. Detta gäller i främsta rummet länsarbetsnämnderna, som inom sina områden fört vidare intentionerna från sin centrala instans, arbetsmarknadsstyrelsen. Detsamma kan sägas om vägförvaltningarna i de olika länen, som inom länen söker applicera den vägplanering i stort som utarbetats av deras centrala verk. Vidare har ett flertal länsstyrelser tillförts s. k. länsutredare, vilka i olika avseenden redan hunnit bli till nytta för en riktig framtidsbedömning av olika utvecklingstendenser inom länen. Samtidigt har inom landstingsförvaltningarna tyngdpunkten i verksamheten alltmer kommit att läggas över på en väl underbyggd och så vitt möjligt realistisk planering. Detta gäller för deras del i främsta rummet sjukvårdsplanering, men även skolor av olika slag och verksamhet av annan art göres alltmer till föremål för planeringsstudier, allt i syfte att förebygga felaktiga lokaliseringar och därmed ekonomiska förluster. På sina håll har också i detta syfte inrättats omfattande regionplanekontor med betydelsefulla arbetsuppgifter.

Planering har också blivit något av en dagens lösen för primärkommunerna. Byggnadsplaner har i tätorterna ersatts av generalplaner, som tar sikte på alla upptänkliga behov för en genom prognoser framkalkylerad blivande befolkning. Inom ramen för dessa generalplaner verkställs därefter olika

detaljplaner, som i stor utsträckning blivit dessa tätorter till stor nytta och torde bli det alltmer.

Den tidigare oanat snabba urbaniseringsprocess som vårt svenska samhälle nu står mitt uppe i har gjort det till en självklar sak, en nödvändighet för samhällsplanerarna att helt inrikta sitt arbete på de hastigt växande tätorternas behov. Hur bereda sysselsättning för de nya skaror som ständigt strömmar till, hur skapa bostäder åt dem, skolor, sjukhus, kommunikationer och affärer, samhällsservice av alla dess mångskiftande slag? Dessa bekymmer har blivit akuta genom våra dagars folkvandring från landsbygden till tätorterna, som med en intensitet vilken väl kan mäta sig med emigrationens högflodsperioder för snart hundra år sedan mångenstädes förvandlar våra glesbygder till ett befolkningsmässigt ödeland, där endast tillfälliga sommarstugeägare under några korta veckor ger liv men inte utvecklingskraft åt trakten. Bostadsförsörjningen är det dominerande. Det är ur denna synpunkt naturligt att tätorten med dess tätande trängsel praktiskt taget helt kommit att tilldra sig samhällsplanerarnas intresse.

Men — och här reser sig den fråga som denna riksdagsmotion ville väcka — vem planerar för de väldiga svenska glesbygderna? Det är sant, att tätorterna kräver allt större arealer. Men lika sant är, att vi inom Sveriges gräns kommer att ha vida bygder, från Norrbotten längst upp till åtminstone Värmland i söder, där utglesningen av folket fortsätter och där på väldiga områden snart bara åldringar synes vilja stanna. Sådan är i varje fall den föreställning som helt dikterar den nuvarande samhällsplaneringen.

Är denna föreställning riktig? Ja, många omständigheter synes tala därför. Vid sekelskiftet bodde bara tredjedelen av landets 5 milj. invånare i tätorter, medan 3,5 milj. hade sitt hem och sin utkomst på landsbygden. Ännu 1930 bodde hälften av vår befolkning på landsbygden. Trettio år senare var läget radikalt förändrat. Av våra 7,5 miljoner bodde år 1960 5,5 eller 73 procent i tätort, medan endast 27 procent eller i runt tal 2 miljoner människor fanns kvar på landsbygden. Befolkningsexperternas prognos för 1980 visar en total folkmängd av nära 8,5 milj., av vilka 6,5 å 7, d. v. s. runt 80 procent, kommer att bo i tätorterna, medan bara 1,5 milj. eller ungefär 20 procent befolkar våra väldiga glesbygder. Det kan alltså synas som om svensk landsbygd vore dömd att förtvina och dö.

Ändå är det inte så helt patentsäkert som mången tycks tro, att dessa prognoser blir verklighet. Redan nu kan initierade samhällsplanerare förmärka en växande tendens hos i tätorterna arbetande särskilt yngre familjer att söka sin bostadsort på rena landsbygden, både en, två och kanske flera mil bort. En svala gör visserligen ingen sommar, men det skulle förvåna om inte den framstormande bilismen och de allt bredare och bättre utbyggda vägarna kommer att utnyttjas för en mänskligare och mer pretentiös bostadsform med rymligt hem på landet än den hittills fortgående sammangyttningen i tätorternas överexploaterade småstugeområden eller snart förslum-

made höghus. Den ökande fritiden kommer av många tecken att döma att bli en starkt pådrivande faktor i denna utveckling fram till rymligare, mer rogivande och angenäma sätt att bo.

Ja, även om den nu härskande sammangyttringstendensen skulle fortsätta ännu åtskilliga år, är det hög tid att ställa frågan hur vi önskar att bebyggelse och övrig utveckling i vårt land skall gestaltas. Ingen utveckling är automatisk eller mekanisk. I hög grad blir den sådan vi önskar. Samhällsplaneringen kan inte heller få ske på måfå. Den måste göras till föremål för påverkan i den riktning som människorna anser lycklig.

Härmed har antytts den första uppgiften för aktiva planeringsinsatser för glesbygden, den att i tid ha planer för lämpliga bostadsområden med tillhörande allsidig service den dag skaror av dem som arbetar i tätorterna börjar söka bosättningsmöjligheter i den omgivande glesbygden.

Den andra uppgiften gäller de vidsträckta delar av den egentliga glesbygden som inte inom överskådlig tid kan tänkas bli bostadsort för tätorternas folk. Även i dessa bygder måste det finnas människor. Hur skall de lämpligen kunna få det ordnat? Frågorna gäller kommunikationer, bostäder, serviceorgan av alla slag. Att långtidsplanera för dessa områden är en lika viktig uppgift som tätortsplaneringen. Det framlagda förslaget om aktiva insatser för företagslokalisering till svenska glesbygder synes ha gjort tiden mogen för planering även av våra egentliga glesbygder.

Samhällsplaneringen för våra glesbygder måste alltså ta sikte på de dubbelsidiga uppgifter som här skisserats. Detaljerna ankommer det på regionala och lokala instanser att utforma, men riktpunkten, helhetsprogrammet måste fixeras och anges centralt av statsmakterna. Redan nu kan såsom nyss antytts många tecken skönjas till en kommande renässans för betydande delar av vår vidsträckta och vackra glesbygd. För planering av blivande bosättningsområden är programmet givet. Med ett förtätat och starkt förbättrat vägnät, som öppnar snabba och året runt säkra förbindelser med omvärlden, med en långsiktig skolplanering för samma möjligheter åt landsbygdens barn som tätorternas, med resurser till god sjukvård, med handelscentra av godtagbar klass, med post, elkraft och annan service på tidsenlig nivå skulle för många människor av en yngre generation bosättning på landsbygden snart komma att te sig lockande. För den egentliga glesbygdplaneringen är uppgifterna svårare att ange. Inte heller den får dock likgiltigt utlämnas åt fortsatt tynande, vilket dock blir följderna om den nuvarande passiviteten inför dess framtid får fortsätta. Här behövs aktiva ehuru helt olika slag av insatser från statsmakternas sida. På olika sätt måste vår glesbygd åter få liv och bli ett hem för människor, låt vara med annan sysselsättning och på i många andra avseenden helt annat sätt än i gångna tider. För att positivt påverka en sådan utveckling måste en riktning, en målsättning ges åt våra samhällsplanerande myndigheter på alla nivåer och med olika specialiteter.

Med stöd av det anförda får jag föreslå,

att riksdagen beslutar, att hos Kungl. Maj:t hemställa om utredning med förslag till målsättning och riktlinjer för aktiv samhällsplanering även av olika delar av våra glesbygder i syfte att göra lämpliga sådana delar av landet attraktiva för bostadsbyggande, servicenärningar och även industriella företag, och att åt även övriga delar av glesbygden ge en långtidsplanering med sikte på sådana samhällsuppgifter som en allsidig utredning närmare bör fixera.

Stockholm den 24 januari 1964

Manne Ståhl

Nr 381

Av herr *Annars*, om åtgärder för att sprida kännedom om riksdagens uttalanden i samband med tillkomsten av ny lagstiftning.

Enligt författningsutredningens grundlagsförslag skall framgent lagstiftningsmakten ligga hos riksdagen allena. Även enligt nuvarande rättsordning, då lagstiftningsmakten formellt är delad mellan Kungl. Maj:t och riksdagen, har det blivit konstitutionell sedvana att riksdagen är den statsmakt som har sista ordet rörande lagstiftningens utformning. Lagarnas förberedande ligger däremot i Kungl. Maj:ts hand.

Under angivna förhållanden måste det rimligen vid lagarnas tillämpning var av stor vikt att den som har att tillämpa lagen verkligen känner till vad lagstiftaren — däribland också riksdagen — avsett med lagverket. I editioner av lagar bör därför uppmärksamhet ägnas åt vad vederbörande riksdagsutskott anfört, i den mån utskottets utlåtande bifallits av riksdagen. Även om riksdagen icke ändrat lagtextens ordalydelse, kan dock dess uttalande vara av stort intresse. Exempelvis i anledning av väckta motioner kan riksdagen ha gjort uttalanden som måhända preciserar lagtextens innebörd eller i andra fall ger en ny nyans åt lagrummet. Då fråga är om tillämpning av allmänna skälighetskriterier eller om generella undantagsbestämmelser kan riksdagens uttalanden tjäna att närmare ange i vilka fall enligt riksdagens mening det ifrågavarande stadgandet är avsett att användas.